

Roditelji i slobodno vrijeme djece

Antun Arbunić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

Na uzorku od 290 učenika osnovnih škola ($N_d = 290$) i njihovih roditelja ($N_r = 290$) istražen je prostor aktivnosti djece u slobodnom vremenu i znanje roditelja o tom istom prostoru. Faktorskom analizom pod komponentnim modelom, uz primjenu PB-kriterija, ekstrahirano je 9 faktora. Diskriminacijskom analizom utvrđeno je da se roditelji i djeca razlikuju u procjeni načina na koji se djeca koriste slobodnim vremenom. Rezultati istraživanja pokazuju da se djeca i njihovi roditelji statistički značajno razlikuju u iskazu o korištenju slobodnog vremena upravo na aktivnostima koje naznačuju poremećaje u ponašanju, rizična ponašanja te zabavu.

Ključne riječi: djeca, slobodno vrijeme, poremećaji u ponašanju, primarna prevencija PUP-a

Summary

PARENTS AND CHILDREN'S FREE TIME

Antun Arbunić
Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Croatia
Department of Pedagogy

The scope of children's activities in their free time and their parents' knowledge about that scope was investigated on the sample of elementary school pupils ($N_{pupils} = 290$) and their parents ($N_{parents} = 290$). Using the component model of factor analysis with the PB criteria, 9 factors were extracted. Discriminant analysis showed that children and parents differ in their assessment of children's ways of using the spare time. The results show the statistically significant difference in children's and their parents' reports about the use of free time particularly considering those activities which indicate behaviour disorders, risky behaviours and fun.

Key words: children, free time, behaviour disorders, primary prevention of behaviour disorders

1. Uvod u problem istraživanja

Kao praktičari koji su u svakodnevnom radu vezani uz djecu i njihove roditelje često smo u prilici čuti s kakvim oduševljenjem i ponosom roditelji govore o svojoj djeci, ali smo isto tako u prilici vidjeti i čuti s koliko razočaranja, negiranja, preispitivanja, (samo)optuživanja i racionaliziranja ti isti roditelji nastupaju kada se pojave problemi u životu i radu (učanju) njihove djece. Razlozi tome leže vjerojatno u slijepoj roditeljskoj ljubavi prema vlastitoj djeci iz koje onda proistječu apsolutno povjerenje, pomanjkanje nadzora, neadekvatni odgojni postupci i sl., ali i u determinantama ličnosti roditelja, njegove percepcije sebe i vlastite obitelji u danom (psiho)socijalnom okružju.

Pritom je važno napomenuti, bez obzira na uzroke roditeljske „sljepoće”, da istraživanja pokazuju da su tri temeljne komponente rizika za pojavu poremećaja u ponašanju koje su determinirane roditeljstvom:

1. kvaliteta odnosa unutar obitelji,
2. stil odgoja koji roditelj(i) primjenjuje (ju),
3. postojanost i dosljednost odgojnog djelovanja.

Obitelji u kojima vlada snažna emocionalna povezanost, povjerenje, međusobno poštovanje, sklad, zajedništvo i dobra komunikacija uz istodobno poznavanje, prihvaćanje i izvršavanje vlastitih obveza proisteklih iz unutarobiteljskih statusa i uloga te poštovanje i zahtijevanje pridržavanja istih od ostalih sudionika unutarobiteljskog funkcioniranja preduvjeti su kvalitete obiteljskih odnosa i zdravog razvoja mladog naraštaja (Brajša, 1979; Bacvar & Bacvar, 1996; Covey, 1998; Karpowitz, 2001).

Kada je riječ o kvaliteti funkcionalnih odnosa unutar obitelji, odnosa među supružnicima te njihovih odnosa s djecom (Fine & Wardle, 2001; Berk, 1994), prije svega mislimo na stanje emocionalnih odnosa. Naime, gdje su ti odnosi poremećeni, disfunkcionalni, uočena je i niža razina socijalizacije mladih (Bašić, Lebedina-Manzoni, 1998), ali i veći rizik od pojave poremećaja u ponašanju (Rankin, Kerna, 1994; prema Ajduković i Delale, 2000). To se osobito odnosi na komunikaciju između roditelja i djece o čijoj kvaliteti ovise ponašanja djece (Bašić, Žižak, 1994), ali i njihov ukupan psihosocijalni razvoj (Macoby, Martin, 1983).

U uskoj vezi s kvalitetom odnosa jest i stil odgoja koji roditelji primjenjuju u svojim odgojnim nastojanjima. Naime, stil odgoja samo je jedan od segmenata obiteljskog ozračja o kojemu ovisi ukupan razvoj mladog bića. Svaki stil odgoja (demokratski, autokratski i stihijski; Lacković-Grgin, 1977; Bašić i sur. 1993) iskazuje svoje prednosti i nedostatke te je o „receptu” gotovo nemoguće govoriti. Sasvim je sigurno da odgoj mora biti svjesna, namjerna i planirana djelatnost kako bi postigao željeni učinak – izravno kao željene osobine ličnosti koje se žele njime postići i neizravno kao prevencija mogućih poremećaja u ponašanju. Stoga je u odgoju nužno djetetu dati dovoljno slobode da (su)odlučuje o vlastitom razvoju (autonomija, demokratska komponenta), ali i neprestano voditi računa o opasnostima koje se na tom putu razvoja javljaju zbog raznorodnih i raznovrsnih utjecaja (kontrola, autokratska komponenta; Maleš, 1984) koji se kao rješenje i/ili zadovoljenje nude osobi s još neformiranom cjelovitom ličnosti. Odlučivanje ili suodlučivanje uvijek sa sobom nosi i odgovornost za konačan učinak djelovanja. Roditelj stoga mora posjedovati dovoljnu slobodu (ne i apsolutnu) da kontrolira postupke vlastitog djeteta kako bi na izazove mogao adekvatno odgovoriti (Babić, Irović, 1999).

Problem se javlja kada roditelj(i) ne raspolaže(u) s dovoljno kompetentnosti za roditeljsku ulogu – bilo iz neznanja, nevještosti, dobrohotnosti, popustljivosti ili zbog nesređenih obiteljskih prilika, pa se dijete koristi prilikom ili u nj „upada” da se ponaša onako kako se inače ne bi ponašalo. Takav odgoj ne omogućava djetetu stvaranje „kognitivnih mapa” (Grgin, 1997) koje mu omogućuju razlikovanje poželjnih od nepoželjnih ponašanja. Ovaj stav potvrđuju i istraživanja koja u neadekvatnom stilu odgoja, nepostojanosti i nedosljednosti u odgojnim postupcima vide dobre predikatore za javljanje poremećaja u ponašanju (Petterson, 1982, Petterson i dr., 1992; Bašić i sur. 1993). Kako je odgoj transgeneracijska i intergeneracijska pojava, iskustva stečena u obitelji prenose se, nažalost, i unutar vlastite i na sljedeće generacije: „odgojeni” biraju „odgojene” i „odgojeni” prenose vlastiti odgoj, odnosno iskustvo odgoja. Tako se začarani krug transmisije odgoja nastavlja dalje, ali samo s novim imenima, u novim vremenima, u naizgled izmijenjenom okružju, ali uvijek u istom ozračju.

Dovodeći u odnos prethodno navedene i eksplicirane komponente rizika pojave poremećaja u ponašanju, koje su determinirane roditeljstvom, sa slobodnim vremenom djece, moguće je reći da slobodno vrijeme u tom kontekstu možemo shvatiti dvojako: kao vrijeme u kojem se zbivaju ljudske aktivnosti odvojene od svijeta rada i kao vrijeme oslobođeno od svake nužnosti. U prvom smislu to je „vrijeme... izvan organiziranog rada” u koje su „uključeni potreban odmor, različite obveze što se moraju izvršavati” (Martinić, 1977, 4). Kada su u pitanju djeca, očito je da se pod pojmom „rada” ne razumijeva rad u doslovnom smislu, već „škola i školske zadaće” (Giesecke, 1993, 108), ali, dodali bismo, i sve one aktivnosti koje dijete nužno mora obavljati, a koje proistječu iz njegova obiteljskog i učeničkog statusa. Upravo zato skloniji smo definiranju slobodnog vremena kako ga poima Kluth (prema Jerbić, 1973, 68) prema kojemu je slobodno vrijeme „svijet... usredotočen sam na sebe”, tj. onaj odsječak vremena oslobođen svake nužnosti, a koji ostaje pojedincu na raspolaganje za zadovoljenje osobnih, intimnih potreba u ostvarenju sebe kao unikuma. Premda se ovakvo shvaćanje slobodnog vremena u literaturi često naznačuje dokolicom u pejorativnom smislu te riječi, smatramo takav stav neopravdanim jer ne prihvaća (samo)ostvarivačku koncepciju dokolice i ne uzima u obzir pojedinca s njegovim potrebama neovisno o društvenim mjerilima korisnosti određene aktivnosti. To „po sebi” ne znači da se prihvaćaju oni oblici dokolice koji naznačuju neiskorišteno vrijeme ili pak aktivnosti koje označavaju bilo koji oblik društveno neprihvatljivog ponašanja, a koji se samo zbiva u slobodnom vremenu.

S obzirom na funkcije slobodnog vremena – odmor, razonoda i osobni razvoj (Ilišin, 1999; Previšić, 2000) očito se ne radi o pojmovnim sinonimima, već da bismo mogli govoriti o hijerarhijskom određenju pojedinih pojmova. Pritom „slobodno vrijeme” možemo definirati temeljnim ili rodnim pojmom kojem su „dokolica” i „prazno vrijeme” niži rodni pojmovi. U tom kontekstu dokolica gubi svoj pejorativni prizvuk i dobiva funkcionalne odlike razonode i osobnog razvoja, što ona u dječjoj dobi zaista i jest. Naime, poznato je da svaka dječja igra, koju inače podvodimo pod pojam „dokolice”, u razdoblju djetinjstva osim svoje rekreacijske uloge ima i svoju razvojnu ulogu. Djeca igrajući se, uče – uče različite socijal-

ne uloge, stječu saznanja o svijetu oko sebe, njegovu funkcioniranju, uče komunicirati s drugima, stječu različite vještine i navike te stoga igru ne možemo tretirati dokolicom u pejorativnom smislu, već oblikom stjecanja različitih oblika kompetencije, tj. instrumentom osobnog razvoja. Ako tome pridodamo brojne oblike aktivnosti kojima se djeca u suvremenosti bave, primjerice „surfanje” Internetom ili slušanje glazbe, jasno je da takve aktivnosti ne možemo smatrati dokolicom u pejorativnom smislu ili „praznim vremenom”, već upravo dokolicom koja naznačuje i odmor, i razonodu, i osobni razvoj. „Praznim vremenom” (ili dokoličarenjem, nap. a.) smatramo stoga onaj odsječak slobodnog vremena koji nije iskorišten ni za odmor, ni za razonodu, ni za osobni razvoj, već ima osobine besciljnog trošenja vremena ili ispunjavanja slobodnog vremena oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja. Takvom distinkcijom pojmova lakše je i preciznije odrediti one manifestne oblike ponašanja svakog pojedinca u slobodnom vremenu, a osobito djece čije je slobodno vrijeme nedefinirano i podložno utjecajima i pritiscima iz okoline koja ih okružuje. Na taj način funkcija određuje aktivnost, a ne njezin manifestni oblik izražavanja ili sadržaj aktivnosti sam.

2. Metodologija istraživanja

Potaknuti prethodnim razmišljanjima pristupili smo istraživanju prostora slobodnog vremena djece osnovnoškolske dobi želeći utvrditi poznaju li roditelji dovoljno taj prostor razvoja svoje djece. Zadaće koje smo pritom postavili bile su: a) utvrditi količinu bavljenja pojedinim aktivnostima učenika u slobodnom vremenu, b) utvrditi roditeljsku procjenu toga istog prostora s polazišta njegova poznavanja i c) kao konačan cilj istraživanja, utvrditi razlike među ispitanicima u procjeni količine bavljenja tim aktivnostima u slobodnom vremenu. Iz tako postavljenih zadataka i cilja istraživanja proistekle su dvije operativne hipoteze.

H1: Prostor količine bavljenja pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu nije jedinstvena sadržajna ni kvalitativna cjelina.

H2: Ne postoje statistički značajne razlike u vrednovanju prostora količine bavljenja pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu između djece i njihovih roditelja.

Za potrebe istraživanja konstruiran je Upitnik o korištenju slobodnog vremena – količina (UKSV-K) koji se sastoji od 70 varijabli koje naznačuju aktivnosti kojima se djeca mogu baviti u slobodnom vremenu (Arbunić, 1997). Aktivnosti (varijable) su se procjenjivale na ljestvici Likertova tipa od 5 stupnjeva – od „nikada” do „svakodnevno”. Uzorak ispitanika formiran je od ispitanika-učenika ($N_d = 290$) koji su procjenjivali koliko često se bave pojedinim aktivnostima slobodnog vremena, a ispitanici-roditelji ($N_r = 290$) su procjenjivali iste te aktivnosti s pozicije procjene koliko se njihova djeca tim aktivnostima bave. Istraživanje je provedeno u dvjema osnovnim školama otoka Hvara i sastavni je dio neobjavljenoga magistarskog rada autora (Arbunić, 1997), a što je vidljivo iz poziva na literaturu.

Podaci dobiveni istraživanjem su normalizirani i standardizirani, a potom obrađeni metodom faktorske analize pod komponentnim modelom, uz primjenu PB-kriterija za utvrđivanje strukture faktorskog prostora „količine” te metodom diskriminacijske robustne analize za utvrđivanje razlika među subuzorcima ispitanika (www.erf.hr).

3. Rezultati i interpretacija

Faktorskom analizom pod komponentnim modelom, uz primjenu PB-kriterija pri ekstrakciji faktora ($\Sigma SMC = 39,20$; Arbunić, 1997, 250) ekstrahirano je devet faktora „količine” na oba subuzorka ispitanika te su na temelju ortogonalnih i paralelnih projekcija varijabli koje definiraju faktore (isto: 153/4, 251) isti i imenovani kao u tablici 1.

Tako je definiran prostor „količine” bavljenja pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu. Sadržajnom analizom ekstrahiranih faktora moguće je utvrditi da je prostor od 70 varijabli slobodnog vremena djece definiran s 9 latentnih dimenzija koje u funkcionalnom smislu tvore subprostore: odmora definiranog faktorima zabave i sportsko-rekreativnih aktivnosti (F_4 i 9); dokolice definirane faktorima dokolice specifičnog socijalnoga miljea (F_3) te faktorima dokolice inkorporirane s rizičnim ponašanjima (F_1) i statusnim obvezama (F_5); osobnog razvoja definiranog faktorom samoostvarenja (F_2); statusnih obveza djeteta definiranih faktorima statusnih, radnih i vjerskih obveza te pomoći (F_5 , 6 i 7); te „praznog

vremena” koje je definirano faktorima dokoličarenja, rizičnih ponašanja i poremećaja u ponašanju (F_1 i 8). Iz ovako funkcionalno strukturiranog prostora slobodnog vremena vidljivo je da je bilo opravdano razlikovati slobodno vrijeme od dokolice, kao i dokolicu od dokoličarenja ili „trošenja (is)praznog vremena”.

Da bismo vidjeli kako faktori međusobno koreliraju, izvršit ćemo pregled tablice 2, pri čemu je u tablici dana granična vrijednost „r” za 5 (1)% mogućnosti pogreške:

Iz tablice 2 vidljivo je da statističku značajnost korelacije na razini od 99% sigurnosti procjene postiže od 99% postiže 17 parova faktora te još 4 para faktora čija korelacija je značajna na 5% mogućnosti pogreške pri zaključivanju. Pregledom koeficijentata korelacije može se zaključiti da:

1. najznačajnije interkorelacije postižu faktori poremećaja u ponašanju, dokolice, rizičnih ponašanja, (ne)rada i samoostvarenja;
2. poremećaji u ponašanju značajno koreliraju s dokolicom svake vrste i rizičnim ponašanjima, ali negativno koreliraju s obvezama svake vrste, sportom i radnim aktivnostima;
3. samoostvarenje značajno korelira s radnim aktivnostima, sportom i obvezama svake vrste, a negativno korelira s dokolicom svake vrste i s ponašanjima koja označavaju rizičnost ili sami poremećaj;
4. dokolica svake vrste značajno korelira s poremećajima u ponašanju, rizičnim ponašanjima i neradom, a negativno sa samoostvarenjem, sportom i statusnim obvezama;
5. zabava značajno korelira sa sportom i dokolicom, a negativno sa statusnim obvezama.

Razmatrajući suodnose među faktorima u njihovu funkcionalnom poimanju, moguće je uočiti da odmor djece definiraju aktivnosti sporta, rekreacije i zabave te pojedine aktivnosti rizičnih ponašanja koje u ovom kontekstu možemo držati „dječjim nestašlucima” koje nemaju dubljih korijena, već su posljedica nezrelosti i težnje za samodokazivanjem. Naravno, kao što korelacije upućuju, da u tom subprostoru slobodnog vremena nema mjesta za aktivnosti samoostvarenja i izvršavanja obveza, ali ni za poremećaje u ponašanju. Tako taj subprostor dobiva istinska obilježja rasterećenja djeteta od svake nužnosti.

Dokolica je pak, kao funkcionalna substruktura slobodnog vremena, najšarolikije područje slo-

TABLICA 1. MATRICA VAŽNIH GLAVNIH KOMPONENATA

Redni broj i naziv faktora „količine“	kk ¹	KUM	ZV%
1. Faktor dokolice i rizičnih ponašanja	6,63	6,63	9,47
2. Faktor samoostvarenja	5,53	12,15	17,36
3. Faktor dokolice specifičnoga socijalnog miljea	3,18	15,33	21,91
4. Faktor rizičnih ponašanja i zabave	2,75	18,09	25,84
5. Faktor dokolice i statusnih obveza	2,49	20,58	29,41
6. Faktor radnih obveza i pomoći	2,27	22,85	32,65
7. Faktor vjerskih obveza	1,92	24,82	35,46
8. Faktor poremećaja u ponašanju	1,81	26,64	38,06
9. Faktor sporta i rekreacije	1,75	28,39	40,56

TABLICA 2. MATRICA INTERKORELACIJA FAKTORA

FAKTORI	DOKORIZ PON.	SAMO OSTVAR	DOKO SPESOMI	RIZ. PON ZABA.	DOKO STATOB	RADOBV POM	VJER OBVOBI	PUP	SPORT REKRE.
	1. ⁻	2. ⁺	3. ⁺	4. ⁻	5. ⁻	6. ⁻	7. ⁺	8. ⁺	9. ⁻
1. (-)	1,00	-0,14	0,04	0,05	0,02	-0,02	0,08	-0,42	0,23
2. (+)		1,00	0,06	-0,07	-0,20	-0,29	-0,01	0,06	-0,23
3. (+/-)			1,00	0,05	-0,15	-0,07	0,05	-0,28	0,10
4. (-)				1,00	0,11	0,03	0,04	-0,03	0,20
5. (+/-)					1,00	0,21	-0,12	0,20	0,10
6. (-)						1,00	-0,07	0,19	0,10
7. (+)							1,00	-0,17	0,11
8. (+)								1,00	-0,21
9. (-)									1,00

Granične vrijednosti koeficijenta korelacije na 5% i 1% vjerojatnosti pogreške: $r_g \geq 0,08$ (0,11)

bodnog vremena. Nju karakterizira povezanost sa svim substrukturama slobodnog vremena, čak i s obvezama, ali ne i s aktivnostima samoostvarenja. Iz takve konstelacije odnosa dokolice i inih subprostora slobodnog vremena može se zaključiti da je dokolica onaj subprostor slobodnog vremena koji nije funkcionalno istoznačan za sve njegove konzumente, već da joj smisao i ulogu pridaje pojedinac prema osobnom afektivnom tonu koji ona na nj ostavlja. Nije stoga začudno što aktivnosti dokolice jedanput pozitivno, a drugi put negativno koreliraju, primjerice, s obvezama, poremećajima u ponašanju i sl. Mislimo stoga da je ona onaj granični subprostor ili substruktura prostora slobodnog vremena koja „balansira“ između pre-

ostalnih substrukture slobodnog vremena u ovisnosti o uvjetima u kojima se zbiva i o kontroli „značajnih drugih“ nad tim prostorom ili cjelokupnim prostorom slobodnog vremena.

Promatrajući strukturu i suodnos faktora samoostvarenja s preostalim faktorima i njima pridanim funkcionalnim obilježjima, uočljiva je njegova kristalno jasna definiranaost i potpuna odvojenost od preostalnih substrukture slobodnog vremena. Korelacije između njega i preostalih faktora govore nam da on nije ni u kakvoj svezi s odmorom, obvezama, dokolicom ili „praznim vremenom“ te tako u funkcionalnom smislu najjasnije predstavlja osobni razvoj.

Kada je u pitanju ono što funkcionalno definiramo kao „prazno vrijeme“, situacija je potpuno

¹ Kratice u tablicama: kk – karakteristični korijen; KUM – komulativno; ZV% – postotak zajedničke varijance.

jasna: gdje je prisutno „prazno vrijeme” koje se manifestira kao dokoličarenje ili društveno neprihvatljivo ponašanje, nema ni obveza, ni dokolice, ni razvoja, a sport i rekreacija vjerojatno su samo prilika ili izlika da se takve aktivnosti prikriju od „značajnih drugih”.

Iz iznesenih podataka i njihove interpretacije nameće se logički zaključak da prostor količine bavljenja pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu nije jedinstvena sadržajna ni funkcionalna cjelina, već da se on sastoji od subprostora koji su sadržajno, kvalitativno i funkcionalno različiti te stoga možemo prihvatiti svoju prvu hipotezu (**H₁**) o heterogenosti prostora „količine” bavljenja djece pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu.

Kakvo je slaganje ispitanika među ekstrahiranim dimenzijama, provjerit ćemo na rezultatima sudjelovanja svakoga faktora u ukupnom varijabilitetu (tablica 3).

Rezultati u tablici 3. upozoravaju nas pak da je varijabilitet među ispitanicima najveći kod faktora poremećaja u ponašanju, a zatim kod faktora samostvarenja te faktora koji naznačuju dokolicu svake vrste i radnih aktivnosti. Najmanji varijabilitet iskazuju faktori rizičnih ponašanja i zabave, vjerskih obveza i sportsko-rekreativnih aktivnosti.

Očito je da se djeca i roditelji u prostoru „količine” najlošije „poznaju” u slabije strukturiranim prostorima slobodnog vremena, a koji su u funkcionalnom smislu subprostori „praznog vremena” (poremećaja u ponašanju i dokoličarenja), osobnog razvoja i dokolice te roditelji stoga samo misle da njihova djeca nisu izložena oblicima društveno neprihvatljivih oblika ponašanja ili da se u slobodnom vremenu bave nečim za njih dopuštenim i korisnim. Prostor „boljeg poznavanja” roditelja i djece jest prostor obveza, sporta i rizičnih ponašanja koje roditelji očito toleriraju i, pretpostavka je, smatraju sastavnim dijelom odrastanja. Međutim, kakvo je stvarno stanje razlika u procjenama korištenja slobodnog vremena djece, pokazat će nam rezultati diskriminacijske analize u idućim tablicama 4 – 6.

Rezultati diskriminacijske analize (tablica 4) pokazuju da se djeca i roditelji statistički značajno razlikuju u procjeni količine bavljenja djece nekim aktivnostima u slobodnom vremenu te možemo odbaciti nul-hipotezu (**H₂**) o nepostojanju razlika među njima i zaključiti da se djeca i njihovi roditelji statistički značajno razlikuju u procjeni načina korištenja slobodnog vremena djece. Kako i u čemu se oni razlikuju, pokazuju nam tablice 5. i 6.

TABLICA 3. SUDJELOVANJE FAKTORA U UKUPNOJ VARIJANCI

FAK.	1. ⁻	2. ⁺	3. ⁺	4. ⁻	5. ⁻	6. ⁻	7. ⁺	8. ⁺	9. ⁻
Kovar.	3,47	3,61	3,36	2,02	3,26	3,23	2,25	4,30	2,87
rang	3.	2.	4.	9.	5.	6.	8.	1.	7.

TABLICA 4. ANALIZA VARIJANCE

Izvor varijabiliteta	SS	MS	Df	F/ F _g	P
između skupina	85,73	85,73	1	67,56	0,000
unutar skupina	733,49	1,27	578		
total	813,49	–	579	≥ 3,84 (6,64)	–

TABLICA 5. SKUPINA CENTROIDI

Skupina	N ^o	Centroidi	s. d.
djeca	290	-0,38	1,21
roditelji	290	0,38	1,04

TABLICA 6. RAZLIKE IZMEĐU DJECE I RODITELJA U PROSTORU „KOLIČINE”

Faktor	D	r	F	F _g	P
1. DOKORIZPON	0,63	0,78	36,48	F ₀ = 3,84 (6,64)	.000
2. SAMOOSTVAR	-0,04	-0,25	1,17		.279
3. DOKSPESOMI	0,20	0,31	4,33		.035
4. RIZPONZABA	0,26	0,30	6,63		.010
5. DOKOSTATOB	0,17	0,11	3,42		.061
6. RADOBVPOM	0,26	0,16	6,65		.010
7. VJEROBVOBI	-0,07	0,06	1,45		.223
8. P U P	-0,62	-0,73	35,78		.000
9. SPORTREKRE	0,09	0,40	1,64		.191

Iz pregleda tablica 5. i 6. uočljivo je da su djeca i njihovi roditelji za 0,76 dijelova standardne devijacije udaljeni u svojim procjenama bavljenja aktivnostima u slobodnom vremenu (tablica 5) te da se statistički značajno razlikuju u četiri od devet ekstrahiranih faktora (tablica 6).

Pritom se može uočiti da se djeca i roditelji najviše razlikuju upravo u procjeni onih aktivnosti koje naznačuju društveno neprihvatljive oblike ponašanja (poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja u kombinaciji sa zabavom i dokolicom), te radnih aktivnosti i pomoći u kući: dakle, u funkcionalnom smislu, u procjeni subprostora „praznog vremena”, dokoličarenja i dokolice same. Iz navedenog je jasno da djeca ili te svoje aktivnosti vješto prikrivaju ili su roditelji nesvjesni čime se njihova djeca bave. Da bismo odgovorili na tu dilemu, nužno je pregledati koeficijente diskriminacije (D) i koeficijente korelacije s diskriminacijskom funkcijom (r)!

Pregledom navedenih koeficijenata uočljivo je da roditelji procjenjuju prostor „količine” kao prostor u kojem nema rizičnih ponašanja vezanih uz aktivnosti dokolice (0,63/0,78) i zabave (0,26/0,30), ali ni radnih obveza i pomoći u kućanstvu (0,26/0,16). Dakle, u funkcionalnom smislu roditelji misle da njihova djeca nemaju „praznog vremena” te su im aktivnosti vezane uza nj ili nepoznate ili nedostupne. Sasvim suprotno, djeca taj prostor vide kao „idealno” mjesto/vrijeme za aktivnosti koje smo definirali faktorom poremećaja u ponašanju (-0,62/-0,73). Očito je da roditelji ne poznaju dovoljno dobro prostor slobodnog vremena svoje djece, ponajmanje aktivnosti kojima se ona u tom prostoru bave. Razlike su vjerojatno nastale

zbog roditeljske ljubavi koja onemogućuje jasan, hladan i racionalan uvid u sve aktivnosti kojima se djeca bave u slobodnom vremenu i zbog anonimnosti ankete koja je omogućila da dječja iskrenost izbije na površinu te tako prostor slobodnog vremena otkrije u svoj svojoj punini. Zbog razlika u procjeni i zbog uzroka koji su objelodanili stanje korištenja slobodnog vremena djece, diskriminacijsku funkciju nazvat ćemo „ISKRENOST”.

4. Zaključak

Istraživanjem je potvrđena naša prva hipoteza o nejedinstvenosti prostora količine bavljenja pojedinim aktivnostima u slobodnom vremenu – ni sadržajno, ni kvalitativno. Rezultati, naime, pokazuju da se prostor „količine” diferencirao u devet sadržajno i pet kvalitativno (funkcionalno, nap. a.) različita subprostora. Sadržajno su se ti prostori iskazali kao ekstrahirani faktori, a kvalitativno kao funkcionalne cjeline koje definiraju ekstrahirani faktori. Kao funkcionalne cjeline definirane ekstrahiranim faktorima pojavili su se subprostori odmora, razonode (dokolice), osobnoga razvoja, statusnih obveza i „praznog vremena”. Razlike koje su se pritom pokazale u procjeni načina i količine kako djeca provode svoje slobodno vrijeme pokazale su da roditelji nedovoljno poznaju prostor slobodnog vremena svoje djece, i to osobito u onom njegovu segmentu koji naznačuje dokolicu i „prazno vrijeme”. Roditelji iskazuju nevjericu (ili neznanje, nap. a.) da se njihova djeca time bave ili traže opravdanja umanjujući važnost takvih ponašanja svoje djece dajući im predznak

„dokolice”, „zabave”, „rizičnosti” ili pak nespremnosti djece za pomoć u obavljanju radnih aktivnosti u kućanstvu.

Gledajući na rezultate istraživanja s pedagoškog aspekta, možemo zaključiti da roditelji prepoznaju samo one aktivnosti slobodnog vremena djece koje su im tradicionalno vezane uz roditeljsku ulogu. Međutim, izmiču im aktivnosti koje se odnose na onaj dio slobodnog vremena djece koji nije izravno pod njihovim nadzorom – bilo zbog nemogućnosti kontrole nad tim prostorima zbog suvremenog načina obiteljskog života, bilo zbog promjene stila odgoja koji od tradicionalnog teži demokratskom stilu koji se često pogrešno shvaća kao *laissez-faire*. Daka-ko da djeci treba dati slobodu u korištenju slobodnog vremena, ali ih zato odgojem moramo osposobiti da to vrijeme ne „troše”, već koriste za vlastiti razvoj i zadovoljenje svojih intimnih potreba (Previšić, 2000). U takvom svjetlu slobodno vrijeme i aktivnosti kojima se djeca bave u njemu postaju čimbenicima osobnog razvoja i samopotvrđivanja ličnosti i kao individuumi i kao socijalnog bića, ali i najefikasniji eliminatori

vanjskih negativnih utjecaja koji svojom dopadnošću i lakoćom mame u neželjene oblike ponašanja mlade generacije.

Mogli bismo zaključiti da je roditeljska uloga zaista u odgoju nezamjenjiva, ali da ona nije jedinom zauvijek definirana, već da se nužno mora mijenjati u skladu s promjenama koje se zbivaju u obiteljskom okruženju. Suvremeni život donosi stalne promjene i nove izazove na koje svaki pojedinac mora promptno reagirati ne želi li snositi posljedice nemogućnosti ili sporosti prilagodbe. Tako je i sa slobodnim vremenom djece! Novi izazovi slobodnog vremena i sve manja mogućnost kontrole nad odgojem djece zbog obveza roditelja i množine čimbenika koji sudjeluju u formiranju mladog naraštaja zahtijevaju od roditelja da svoje odgojno djelovanje usmjere više na stavove i ličnost nego na samu kontrolu te tako unaprijed spriječe pojavu onih oblika ponašanja svoje djece koje naznačujemo društveno neprihvatljivim. Da bi oni mogli odgovoriti na takve izazove, nužno ih je učiniti kompetentnim da prepoznaju čimbenike rizika, načine njihova djelovanja i mogućnosti njihova onemogućavanja.

Literatura

- Ajduković, M., Delale, E. A. (2000), Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić, J., Janković, J. (ur.), Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju PUP-a, 171 – 187.
- Arbunić, A. (1997), Slobodno vrijeme mladih i prevencija poremećaja u ponašanju (neobjavljen magistarski rad). Zagreb: ERF.
- Babić, N., Irović, S. (1999), Vrijednosni sustav i ponašanje roditelja u interakciji s djecom. Zagreb: Dijete-vrtić-obitelj, 8 – 11.
- Bacvar, D. S., Bacvar, R. J. (1996), Family Therapy, A Systemic integration. Boston: Allyn and Bacon.
- Bašić, J., Koller-Trbović, Žižak, A. (1993), Integralna metoda. Zagreb: Alinea.
- Bašić, J., Lebedina-Manzoni, M. (1998), Relacije obiteljskih prilika i nekih konativnih osobina učenika – adolescenata. Revija za rehabilitacijska istraživanja, 34 (1), 23 – 30. Zagreb: ERF.
- Bašić, J., Žižak, A. (1994), Značaj komunikacije u obitelji za pojavu poremećaja u ponašanju djece osnovnoškolske dobi. Kriminologija i socijalna integracija, 2 (1), 1 – 19, Zagreb.
- Berk, L. E. (1994), Child development. Illinois State University.
- Brajša, B. (1979), Neki osnovni aspekti obiteljske psihodinamike. Socijalna zaštita, 475. Zagreb: GZH.
- Covey, R. S. (1998), Sedam navika uspješnih obitelji. Zagreb, Mozaik knjiga.
- Fine, J. M., Wardle, K. F. (2001), A Psychoeducational Program for Parents of Dysfunctional Backgrounds. In: Fine, M. J., Lee, S. W. (Eds.), Handbook of Diversity in Parent Education, Accademic Press.
- Grgin, T. (1997), Edukacijska psihologija. Jastrebarsko: Slap.
- Giesecke, H. (1993), Uvod u pedagogiju. Educa: Zagreb.
- Ilišin, V. (1999), Mladi i televizijski medij. Zagreb: Napredak 140 (2), 143 – 153.
- Jerbić, V. (1973), Funkcija slobodnog vremena djece i omladine. CVO: Zagreb.
- Lacković-Grgin, K. (1977), Školska sprema roditelja i njihov stil rukovođenja djecom u porodici. Split: Školski vjesnik, 4, 314 – 318.
- Karpowitz, D. H. (2001), American Families in the 1990's and Beyond. In: Fine, M. J., Lee, S. W. (Eds.), Handbook of Diversity in Parent Education, Accademic Press.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983), Socialization in the context of the family: parent-child interaction. New York: Handbook of child psychology, 4, 101.
- Maleš, D. (1984), Psihosocijalni elementi pedagoške atmosfere u obitelji. Split: Školski vjesnik, 3 – 4, 187 – 197.
- Martinić, T. (1977), Slobodno vrijeme i suvremeno društvo. Informator: Zagreb.
- Petterson, G. R. (1982), Coersive family process, Castalia Publishing Company, Eugene.
- Petterson, G. R., Reid, J., Dishion, T. (1992), Antisocial boys, Castalia Publishing Company, Eugene.
- Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagojske teorije i odgojne prakse. Zagreb: Napredak 141 (4), 403 – 410.